

JOSEP PIJOAN

EL MEU DON JOAN
MARAGALL

BARCELONA 2010

QUADERNS CREMA

Publicat per
Quaderns Crema, S.A.U.
Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax 934 147 107
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 2010 by Hereus de Josep Pijoan
© de la imatge de la coberta, by Biblioteca de Catalunya, Barcelona
© d'aquesta edició, 2010 by Quaderns Crema, S.A.U.

Tots els drets reservats:
Quaderns Crema, S.A.U.

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb una subvenció
de la Institució de les Lletres Catalanes, l'any 2010.

Llibre publicat l'Any Maragall

A la coberta, retrat de Joan Maragall

ISBN: 978-84-7727-480-3
DIPÒSIT LEGAL: B. 14261-2010

AIGUAEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA EDICIÓ *novembre de 2010*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

Vaig fer la coneixença de don Joan Maragall el 1900 quan ell se n'anava ja a tenir una quarantena d'anys. En Marquina m'hi va presentar, millor dit, va llegir-li uns versos meus, que anava a publicar a *Pèl & Ploma*, i ell va dir que volia coneixe'm. Jo vaig anar tot sol l'endemà a casa seva, i, com ell diu, ja *mai més no ens vam descompartir*. Ens vèiem quasi cada dia, passejàvem junts, que ell i jo en teníem gran necessitat; jo era aleshores magre i malaltís, i ell ho havia estat tota la vida. Ens ho dèiem tot; almenys tot el que val la pena d'ésser dit, però amb respecte l'un per l'altre; jo mai no vaig tractar-lo sinó de don Joan, i ell mai no em va tractar sinó sempre de *vostè*, encara que jo fos la meitat d'anys més jove que ell.

Quan jo me n'anava de Barcelona, perquè ja començava a tenir la taràntula o febre de córrer món, ens escrivíem sovint; ell guardava les meves cartes millor que jo les seves; en dec haver perdut moltes, anant d'ací d'allà. De vegades ell m'ensenyava les meves—tenia els papers tan ben endreçats!—i em deia amb un somriure: «Quin expedient tenim aquí de vostè; ja li asseguro jo que si algun dia, un hom el troba...».

No sé per què podia dir-ho: jo mai no he tingut cap

traça en escriure cartes, en les quals sempre dic més coses de les que cal dir. En canvi ell tenia un do especial per això—ell s’ho coneixia—. Contava que En Mañé i Flaquer el va provar el primer dia fent-li escriure una carta i es va quedar parat de lo meravellósament que se n’havia sortit En Maragall, i fins després diu que li deia sovint que ell, En Maragall, no devia fer sinó... escriure cartes.

Jo me l’estimava molt, no cal dir-ho, i la seva pèrdua em desespera encara avui; per més que vivint com visc expatriat, em fa l’efecte que ell sempre és a Barcelona i m’és fàcil representar-me’l allí i continuar una correspondència de pensament que potser no m’hauria durat tant, si hagués viscut a Catalunya, i tractat altres gentes, que han anat venint darrere d’ell, i que jo no conec, o dels que en tinc un record com si encara fossin criatures.

En els meus viatges, sovint m’aturo a pensar en ell, i em dic: «Com gaudiria el meu amic, si ara fos aquí, amb la seva percepció extremada del paisatge...». Ell, qui sentia tant la boniquesa casolana de les muntanyes de prop de Barcelona, *la nostra terreta*, com ell li deia, sovint s’escalfava d’un romàntic desig de veure món i les coses exòtiques. Però no passava d’això. Home de la plana, les terres altes i el mar li feien un efecte estrany i el trastornaven més, perquè essent ell una mica malaltís no podia mai arribar-hi gaire endins; el mar i les muntanyes eren quasi el meravellós del món, que

s'ho tenia de mirar amb més enveja des de les terres baixes.

Les muntanyes, les puntes del món, les *crestes emboirades*... com s'hi delia! Va pujar al Pireneu una vegada, quan era jove, amb En Soler i Miquel, i sovint m'explicava com els va comprendre a tots dos aquell paisatge. L'anada va ésser a Núria, l'excursió burgesa des de Ribes. En Maragall estava en el ple de la seva força receptiva, i el resultat va ésser les *Pirinenques*. Ah! com era veritat allò, que a l'hivern, a la ciutat, els seus *ulls enlluernats* veurien en la foscúria l'ermita *voltada de soledats*. La veia igual al cap de molts anys. En Maragall es complavia explicant i explicant aquell viatge. Va ésser una visió d'alta muntanya, que el va ferir talment que encara que després el temptessin altres muntanyes i més altes, cap com aquelles vistes de prop, en els bons dies de la joventut.

Aleshores es va formar el seu concepte del Pireneu com la muntanya nostra. Dic el concepte, en el sentit de comprendre la muntanya, i està mal dit tractant-se d'En Maragall; va ésser la muntanya que es va apoderar d'ell enriquint-lo de visions, de colors, de perfums d'altres carenes, per a tota la vida. Ja no va necessitar pujar-hi més; jo crec que fins tenia por d'un desencant si s'hi acostava gaire. Ell, d'altra part, coneixia ben bé les seves limitacions físiques, sabia bé que no era un Proteu, que pogués dar o rebre massa sensacions. El seu Pireneu, la seva muntanya, era la que va veure amb

En Soler i Miquel anant a Núria, i no en volia d'altra. Més tard jo me'l vaig emportar pels cims del Montseny, va viatjar també per les valls del Pireneu francès, però res no va desfer la visió dels pedregams dels cims del Puigmal, voltant l'ermita de Núria. Aquelles eren *les muntanyes que tan altes són*, aquelles les cascades que *s'estan tot trenant i destrenant llur blanchura ressonanta*, aquelles *els cims tots ditejats de neu*, i fins la inspiració de la «Glossa» i del *Comte l'Arnau* arrenquen ja d'aquella anada.

Tots els qui han pujat a Núria es recorden bé de la serralada del Montgrony—que es veu a l'altra banda del sot—, un tou de muntanya verda, aclarida la verdor per la distància, i sovint coronada de boires, que era dels senyors de Mataplana. Allí es veia encara sortir el comte l'Arnau, com el mal caçador, corrent sempre. Els traginers que venien de mosso de peu al vostre costat, cuidant que la mula no s'estimbés pujant a Núria, us explicaven de la mina que sortia al convent de Sant Joan, travessant per sota terra des del castell dels Mataplana. Ara diuen que s'han fet grans obres a Caralps, que fins han posat a treballar el Salt del Sastre... Però en aquells temps que conto, els traginers que us pujaven a Núria semblaven haver viscut encara a l'edat mitjana; portaven barretina, es deien Maties, Patllari, Isern i us daven a beure uns tragos llargs de vi agre barrejat amb la pega de la bóta, que us ho feia llucar tot com si fóssiu vosaltres terrosos com ells.

Jo crec que l'anada la van fer tots dos sols, En Maragall i En Soler i Miquel, En Pep Soler o el Soler de les Borges, com li deien els amics. Tot lo més podia seguir-los un altre company, En C., qui de jove va ésser de la colla i era molt aficionat al dret romà; fins per poc li encomana a En Maragall la seva fal·lera. Però desgraciadament aquest C. era molt ric i es va donar a la mala vida. En Maragall se'n planyia sempre i tractava de despertar-lo de nou a les velles aficions, però mai no va fer res de bo: jo el vaig veure alguna vegada amb En Maragall a l'Ateneu o a casa seva, i es parlaven com dos enamorats que es troben de tant en tant, després d'haver-se separat per sempre més.

Però tornant a l'anada de Núria, molt temps després encara en parlava En Maragall amb En Mañé, qui també havia fet anys enrere la mateixa marxa des de Ribes. En Mañé vivia tan o més malalt que En Maragall, de tota la vida, i el pujar a Núria li va donar vòmits de sang, que fins volien deixar-lo pel camí. Per En Mañé l'anada a Núria, a més de tenir l'atractiu de veure la muntanya, va donar-li la joia de poder vèncer una dificultat. Ell s'aguantava la tos i a força de voluntat, contradint a tothom, va arribar a Núria, com va fer tantes altres coses.

Per En Maragall el pujar a Núria va ésser cosa fàcil i d'un goig profund però aciençat, mentre que l'exaltació d'En Soler i Miquel no tenia límits; En Maragall m'explicava més tard els seus desmais i exclamacions

davant l'espectacle del Salt del Sastre. En Soler era un altre fill de la plana; més encara, un home de la *terra del vi* i li semblava un somni—i quin somni!—que la terra catalana—que ell coneixia només com una extensió de camps amb vinyes i oliveres—s'encinglerés fins allí dalt, amb uns altres colors i unes altres fragàncies, amb una altra gent, amb velles històries i tradicions i sobretot amb l'altre dialecte de la gent pirenenca. En Soler i Miquel es fonia de delícia, pujant pel camí; patia una espècie de *mal de muntanya poètic*, que En Maragall el sentia també, però no tan intens com el del neuròtic d'En Soler, a qui tenien d'aguantar perquè no fes bogeries. Més atemperat que el seu company, En Maragall va rebre de retop les impressions d'En Soler i el van ajudar a ell, potser per la mateixa diferència de caràcter, a participar millor, segons la seva especial manera de sentir, de l'esperit de la muntanya.

En Maragall m'explicava la sorpresa d'En Soler i Miquel en llegir les *Pirinenques*. Ell, que de la muntanya no n'havia tret sinó desmais i crits de dolor de tant gaudir, no sabia comprendre com s'havia pogut produir la meravella dels versos d'En Maragall. En llegir les *Pirinenques*, encara en manuscrit, diu que feia les mateixes exclamacions que pujant a Núria. En Maragall les repetia fins amb la mateixa entonació de la parla d'En Soler, que era la de la gent de les Borges: «I xic! Com t'ho has fet, com ha sortit de tu, tanta hermosura!».

En Maragall deia que En Soler sentia massa fort les

coses i per tant no li quedava reflexió per donar-se compte del que sentia i així pogués arribar a dominar-ho i transformar-ho en art. Era—deia—un hipersensitiu, parlant malament, que mai no podria produir l'obra artística perfecta. I per a crític era massa poeta; els llibres li feien mal, com tota altra cosa... Per això va acabar malament i no podia acabar d'altra manera, almenys a la nostra terra. En terres més civilitzades, un home del tipus d'En Soler i Miquel es converteix en un Amiel, o un Renan, o un Carlyle, però a casa nostra no estem encara madurs per tenir gent així; és la terra dels profetes, o dels poetes, o dels crítics a seques com En Mañé, i no hi ha lloc pels visionaris amb la llengua enganxada al paladar, com era el bod'En Soler i Miquel.

Potser lo millor, sens dubte lo millor, la cosa més important que va fer aquest malaguanyat esperit va ésser sotraguejar el temperament una mica burgès d'En Maragall, refermar-lo en la seva vocació i amb una admiració apassionada convince'l que els seus primers versos no eren un frívol passatemp, sinó una bona obra, i que valia la pena que no es destorbés cercant coses millors, si podia anar rajant aquell filet de paraules encantades. En Maragall tenia una por mortal d'emperesir-se *en l'aigua mansa d'un bon port* i per això deia que necessitava sempre d'un esperit aturmentador a prop seu que el destorbés de deixar-se caure en la vida casolana i assenyada, que veia arreu al seu voltant. També deia que, faltant-li En Soler i Miquel, jo havia fet admi-

rament aquest ofici de dimoni inquietador, per més que jo crec que exagerava, perquè qualsevol cosa, o qualsevol, era suficient per fer-lo tremolar i fer-li obrir els ulls a una altra veritat i a una altra meravella.

He parlat primer d'aquest viatge d'En Maragall a Núria amb En Soler i Miquel—una petita excursió que devia durar una setmana—perquè allí En Maragall va tenir la revelació del do que tenia, de la paraula viva, i d'aquí és que valgui la pena de continuar explicant la seva vida, perquè si En Maragall no hagués estat poeta tan excels com en veritat va ésser, no hauria passat d'ésser un periodista, un bon periodista, i tinc por que tot el que anirem dient seria de massa.

Però ja és hora que contem la seva vida a bocins i amb comentaris, tal com jo li havia sentit explicar a ell. Com escric des de l'altra banda de món i no tinc ningú a qui preguntar, m'he de valer només de la memòria. No sé ben bé si el seu pare era ja de Barcelona; la seva mare era de Sabadell, però el primer record que En Maragall tenia de quan era petit era d'una casa del carrer de Jaume Giralt, de la vella Barcelona, on van viure per molts anys. És un carrer estret, de cases altes, que penso no deuen encara haver rebentat amb la Reforma.

L'aire i el sol entraven difícilment al carrer de Jaume Giralt, però aleshores la gent no tenia tanta necessitat d'aire com ara, i com a prova donarem que allí ens hi vam criar nosaltres, que els qui hem sobrevis-

cut no som pas de mala fusta. De totes maneres sigui per culpa dels *aires*, sigui de *naixença*, En Maragall va pujar migrat i tota la vida va estar una mica empiocat, sense que per això se'n pogués dir un home malalt. En Maragall va publicar en el *Pèl & Ploma* amb un retrat del seu fill gran que se li assemblava molt, uns versos que deien:

Quan jo era petit,
vivia arraulit,
en un carrer negre

El pare d'En Maragall, pel que es veu, era un home alt, fornit, lo mateix que la mare; però ell va ésser l'últim fill de la niuada i de quan tots dos tiraven a vells; per això no és estrany que el noi fos una mica minvat, i amb la sensibilitat que tenen sovint els últims rebrots d'una parella. El pare d'En Maragall, que va acabar fent de fabricant, aleshores només feia marxar uns quants telers, valent-se dels seus parents de Sabadell; és a dir, tenia unes quantes dones que amb telers a mà treballaven en llurs cases els encàrrecs. Les peces de feina que el vell Maragall encarregava des de Barcelona les portava el recader i el vell Maragall les revenia a uns i altres. Quasi no se'n pot dir d'això fer de fabricant i en canvi devien ésser els anys d'estalvi, els anys heroics del marit i la muller pujant alhora la casa i les criatures. Moltes vegades aquestes dues coses són

incompatibles. En Maragall parlava poc dels primers anys de la seva vida, prova que no devien haver estat gaire agradables: perquè ell de les coses bones se'n recordava molt, i si hagués tingut un jardí on jugar, o només una finestra per mirar el cel damunt dels terrats, me n'hauria parlat sense cap dubte. Els seus primers estudis els va fer en un d'aquells desgraciats col·legis que hi havia al cor de la ciutat—en un pis *de senyors*, desmantellat, fred a l'hivern i sense altre esbarjo que un pati amb quatre testos.

D'aquesta manera pujaven *les famílies* els nostres pares i encara que la taula era sempre ben parada, de vegades la mestressa s'alabava d'haver fet amb les sobres del sopar el dinar de l'endemà. Això sí, els diumenges hi havia tortell i vi bo, i a la millor s'esqueia *un sant* i els pobres estómacs que no hi estaven acostumats s'empatxaven amb els brous espessos i els fi-deus amb sucre, les perdius amb cols i els *ramilletes de natilla...* i com les criatures menjàvem de tot com els grans, començàvem la febreta gàstrica que no es curava més que enviant-nos a la torre, o a casa de la dida, o a la d'un parent que teníem a fora.

En Maragall es recordava d'alguns viatges així a Sabadell amb la seva mare. L'alegria de veure el cel i els boscos venia amargada pel mareig que feia el trontoll de la diligència; per una criatura era pesat tantes hores d'anar encofurnat dintre d'aquells cotxes que sortien de darrere la catedral.